

Magyarország és Spanyolország a követi jelentésekben

(19–20. század)

A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből 1848–1868. A bevezetőt írta és a kötetet szerkesztette: Anderle Ádám. Hispania Kiadó, Szeged, 2002.

A Marosy iratok. Magyar királyi követség Madridban 1948–1957. Szerkesztette: Anderle Ádám. Szeged, 2002.

A magyar–spanyol kapcsolatok, a spanyol levéltárak magyar témájú dokumentumainak a kutatása a 19. század második felében nagy lendülettel indult el, ami azonban a két világháború között nem, vagy csak gyengén folytatódott. Az 1970–1980-as évek elején történtek kísérletek a spanyol levéltári források további feltárására, de ezek elszigetelt próbálkozások maradtak.

1993-ban létrejött a Szegedi Tudományegyetemen a Hispanisztika Tanszék, majd 1996-tól a történelem doktori képzésben a hispán világ története alprogram, amelynek keretében több éve folyik a 19–20. századi magyar–spanyol kapcsolatok történetének a kutatása. Így Szegeden immár szervezett intézményi keretek között történik a két ország kapcsolatainak feltárása. A tanszéken dolgozók a munkát spanyol, osztrák, magyar levéltárakban végzett recepciókutatással kezdték, majd később a hazahozott anyagok rendezésére és közlésére került sor.

Spanyolország és Magyarország kapcsolatrendszerének egyik fontos mozaikja a diplomáciai kapcsolatok története. A madridi és a budapesti levéltárak külügyminisztériumi anyagaiból két forráskötetet jelentett meg a Hispania Kiadó Anderle Ádám összeállításában és szerkesztésében: *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből 1848–1868* (Szeged, 2002.) és *A Marosy*

iratok. Magyar királyi követség Madridban 1948–1957 (Szeged, 2002.). A két kötet a szegedi Hispanisztika tanszék kutatási irányát is mutatja Magyarország és Spanyolország diplomáciai kapcsolatainak tekintetében. A két dokumentumgyűjtemény segítségével nemcsak a két ország kapcsolati rendszerének ívét rajzolhatjuk meg, hanem betekintést nyerünk a napi külpolitikai és belpolitikai eseményekbe is. Arra a kérdésre is választ kapunk, hogy az adott korszakban a spanyol külpolitika irányítói hogyan látták Magyarországot, a magyar eseményeket. Továbbá azt is megtudhatjuk a dokumentumokból, hogyan zajlottak a spanyol és a magyar diplomaták hétköznapjai.

A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből 1848–1868 című kötetet kézbe véve és elolvastva a fedőlapot szembetűnő, hogy a dokumentumgyűjtemény összeállítása során leginkább a magyar vonatkozású források közlésének szándéka vezette a forrásokat gyűjtő és összeállító szerkesztő kezét. A szempont természetesen érthető, hiszen ez érdekelheti leginkább a hazai történészeket és a széles olvasóközönséget. A kötetben szereplő források a spanyol külügyminisztérium levéltárában az Archivo Histórica (A(H)MAE) részlegében találhatóak meg. A kötet három fő részre tagolódik: a bevezető tanulmányra, magára a dokumentumokra és a mellékletre.

A szerkesztő által írt tanulmány Spanyolország nemzetközi helyzetét elemzi a 19. században, megadva az „alaphangot és hangulatot” a források olvasására és értelmezésére. A Napóleon ellen vívott háború lezárulása után a Bécsben összeülő győztesek kongresszusa volt hivatva dönteni az új európai rendről. Európa vezető államférfiai részvételével zajló tanácskozáson „dilettantizmus” jellemezte VII. Ferdinánd diplomá-

ciáját. Követei rendre lekésték a bécsi kongresszust előkészítő tanácskozásokat, felkészületlen és felkészítetlen megbíztak tárgyaltak Spanyolország nevében.” Ennek is „köszönhetően” a győztes statusában „bálozó” Spanyolország nem tudta kiaknázni helyzetéből adódó előnyöket. Az ibér-félszigeti monarchia továbbra is hatalmát veszítette, de nagyhatalmi álmokat dédelgető ország maradt, aminek 19. századi történetét a kiútkeresés jellemzi. A „hogyan szerezzük vissza régi dicsőségünket” kérdésre Spanyolországban a válaszkeresés a karlista háborúkban, az egymást követő alkotmányokban, polgárháborúkban is kifejezésre jutott. A századelőn a spanyol külpolitika vezetői és így maga a spanyol diplomácia apparátusa is a francia érdekek függésébe került, bár a monarchia 1828-ban rendezte viszonyát Angliával. Anderle Ádám találoán jellemezte Spanyolország megítélését: „tulajdonképpen elszigetelt, Európából kiesett ország benyomását kelti [...] A Napóleon elleni háborúk erkölcsi győzteseként tetszelgő, sértődött Spanyolország VII. Ferdinánd időszakában (1814–1833) nem tűnt vonzó és értékes szövetségesnek.”

Az 1848-ban kezdődő forradalmi hullám rést ütött a Bécsben megalkotott új európai rendszeren, ami a nagyhatalmakat és az európai országokat is mozgásba lendítette, egymáshoz való viszonyuk tekintetében pedig átértékelésre, esetenként új alapokra helyezésre készítette. Madrid és Bécs diplomáciai kapcsolata VII. Ferdinánd halála után kényessé vált, mivel VII. Ferdinánd öccse, Don Carlos nem ismerte el a gyermeklány, II. Izabella örökösödési jogát a spanyol trónra. A trónkövetelő számíthatott a Szent Szövetség, így a bécsi udvar politikai és pénzügyi támogatására, melynek következtében mindkét ország visszahívta állandó képviselőit, így 1836-ban a két ország diplomáciai kapcsolata megszűnt. A viszony rendezésére 1848-ban került sor, akkor, amikor az európai uralkodóházakat több hullámban is támadás érte, ami a dinasztiák közötti kapcsolatok szorosabbra fonását követelte. A kötetben közölt dokumentumokból megtudhatjuk, hogy a madridi udvar az 1830-as évek végén,

1840-es évek elején Svájcban tapogatózó tárgyalásokba kezdett Bécs felé a diplomáciai viszony újrendezése érdekében, ez azonban ekkor még nem járt eredménnyel. Spanyol részről az újabb kezdeményezésre 1848 elején került sor, amikor lényeges változások történtek az európai viszonyokban és a változó hatalmi konstellációban, s a bécsi udvarnak immáron érdeke volt, hogy maga mellett tudhassa az ibér-félszigeti monarchiát is. Az előzetes tárgyalások sikerrel zárultak, s ennek eredményeképpen Antonio Remon 1848 júliusában átnyújtotta megbízólevelét a császárnak. A viszonyosság elve alapján a Habsburg Birodalom Madridban megbízta állandó diplomáciai képviselőként Esterházy Sándor grófot a spanyol ügyek intézésével.

A dokumentumok közlését öt fejezetre tagolta a szerkesztő: I. *A diplomáciai kapcsolatok felvétele*, II. *Jelentések a magyar szabadságharcról*, III. *Hírek az ötvenes évekből*, IV. *Konfliktusok kora (1859–1861)*, V. *A kiegyezés felé (1861–1867)*. Ezek alapján azonnal látható, hogy a források rendező elve a kronológiai sorrend, továbbá, hogy a válogatásban kiemelt helyet kaptak a magyar események.

Az első fejezet dokumentumai (27–46.), Spanyolország és a Habsburg Birodalom közötti diplomáciai kapcsolat újbóli felvételéről szólnak. Az eseményeket részletesen 1848. február 18-tól követhetjük nyomon, amikor Neuchâtelben Juan Antoin y Zayas berni spanyol követ megbeszélés folytatott Franciaország, Ausztria és Poroszország svájci köveivel, amelynek „célja az volt, hogy az északi hatalmak elismerjék a királynő Őfelségét”. A madridi udvar és Zayas szerint a két ország közötti kapcsolat helyreállításának legfőbb akadályá Metternich herceg, „akinek e kérdésben tanúsított ellenállását nem lehetett legyőzni”. Ennek ellenére a spanyol külügy engedélyt adott Zayasnak, hogy Bécsben kezdjen tárgyalásokat Metternichkel, aki azonban időközben lemondott. Így ez az akadály is elhárult a két ország közötti viszony rendezése elől, és „Ausztria császára és kormánya ünneplésen elismerte a királynő Őfelségét”. A Bécsbe akkreditált spanyol követ megbíza-

tása többértű volt: 1.) „két királyság közötti baráti kötelékek, melyek a két koronát egyesítik, egyre szorosabbak legyenek, s hogy Spanyolország a leghatékonyabban érvényesítse érdekeit és megvédje őfelségének alattvalóit, akik ama hatalmas birodalom bármely tartományában is élnek.” 2.) „különös figyelemmel elemezze mindazokat a kereskedelmi kérdéseket, amelyek közvetlen vagy közvetett kapcsolatban vannak Spanyolországgal”, amihez még hozzátartozott a különböző konzuloktól származó információk továbbítása is. Ennek háttérében a spanyol udvar azon törekvése állt, hogy a spanyol ipar fejlődésének tendenciáját és az állami bevételeket növelni tudja. 3.) A német kérdést illetően Spanyolországnak „a közvetlen következményeket tekintve azonban semlegességet kell mutatnia” 4.) Az itáliai kérdés tekintetében a madridi udvar instrukciója csupán az, hogy a követ „ne vesztse szem elől” az eseményeket. 5.) 1851 decemberében az újonnan kinevezett államminiszter további utasításokkal látta el a bécsi követet, miszerint „Őfelsége kormánya arra törekszik, hogy visszaszerezze azt a helyet, amelyet elveszített a körülmények szerencsétlen összejátása folytán. Komoly, méltóságteljes magatartást kell mutatnia a világ előtt, erősíteni kell a királyság fontosságát”. 6.) Mindezek mellett a követ feladata volt, hogy „megőrizze a jó viszonyt és a szoros, baráti kapcsolatot a bécsi udvarral, bár sohasem engedhetjük meg, hogy Ausztria bármilyen befolyásra, még kevésbé, hogy szupremáciára tegyen szert Spanyolországban”.

Látható, hogy a madridi udvar a diplomáciai kapcsolat helyreállítása után elsősorban a két monarchia közötti baráti viszony kialakítására törekedett, oly módon, hogy eközben a Habsburgok befolyása ne erősödhesen meg a Spanyol Királyságban, és emellett Spanyolország visszaszerezze rég elvesztett tekintélyét. Az új államminiszter a presztízs-növelés eszközeként a diplomáciai szolgálatot teljesítőktől a komoly, méltóságteljes viselkedést is megkövetelte, talán tanulva a bécsi kongresszuson elkövetett hibákból.

A spanyol külpolitika irányítói realisták voltak abban az értelemben, hogy nem kívántak az európai ügyekbe „erős” hangon beleszólni. Mindez érthető, hiszen Madrid nem rendelkezett elég erővel ahhoz, hogy konstruktív módon beavatkozhatson az európai hatalmi konstellációba, valamint a Habsburg Birodalommal éppen megszületett jó viszonyt továbbra is fenn kívánta tartani. A német kérdés tekintetében a madridi udvar semleges álláspontra helyezkedett, a bécsi udvart érzékenyen érintő itáliai problémát pedig csak távolról szemlélte, mert a korszakban a habsburg politika Achilles-sarka a magyar mellett a német és az itáliai kérdés volt.

A második fejezet, *Jelentések a magyar szabadságharcról* (47–64.) 1849. március végétől szeptember végéig mutatja be, hogyan látta a bécsi spanyol képviselő a magyarországi eseményeket. El Duque de Gor bécsi spanyol követ jelentéseit olvasva az a benyomásom, hogy a diplomata információi másod-, esetleg harmadkézből származhattak, vagy a bécsi diplomáciai testület tagjaival beszélgetve „csipegette” fel értesüléseit. Feltűnő, hogy Bem tábornokról úgy ír, mint aki „egyike a legaktívabb és leghozzáértőbb személyeknek”. Véleménye szerint Ausztria számára a magyar lázadás leverése csak idő kérdése, ami után „szembenézhetne a németországi ügyekkel”. A követ számára nem volt kétséges, hogy a magyar szabadságharc, Magyarország Ausztriától történő elszakadása nem lesz tartós, és ilyen értelemben láttatta feljebbvalóival a magyar eseményeket. A követ értesítette Madridot az új magyar kormányról is, Kossuth Lajos szerepéről, Buda magyarok általi bevételéről, de határozott véleménye az volt, hogy a magyar felkelés „hamarosan el lesz fojtva”.

A bécsi magyar követ a Magyarországon zajló eseményeknek talán azért is szentelt kiemelt szerepet, mert analógiát, párhuzamot vont a Spanyol Monarchiában zajló karlista felkelések, illetve a Madrid és Barcelona között húzódó ellentétek között is.

Hírek az ötvenes évekből című fejezetben (65–94.) a spanyol követek egy olyan Ausztriát mutatnak be, ami „ma, legalábbis látzatra, anyagilag erősebb és hatalmasabb;

most inkább tisztelik és tartanak tőle, mint bármikor Európában”. A magyar szabadságharc leverése után az osztrák kormány arra törekedett, hogy a „Szent Istváni monarchiát meghódított országgént kezelje, ami lehetővé teszi, hogy bevezessék mindazokat a szervezeti és alkotmányos változtatásokat, amelyeket a birodalommal való szoros egység megkövetel.” Cayo Quiñones de León követ Magyarországot a baszk tartományokhoz hasonlította, abban az értelemben, hogy mindkét területen a felvilágosult rendek pozícióját erősnek ítélte, és ezen az alapon állva törekednek jogaik kiterjesztésére. A különbséget csupán abban látta, hogy a Habsburg Birodalomban Magyarország nagyobb fontossággal bír, mint Spanyolországban a baszk tartományok. Egy későbbi jelentésben az új követ, Luis López de la Torre Ayllon arra is felhívta a figyelmet, hogy a magyar szabadságharc leverése után az osztrák kormány politikájával szemben „a magyar arisztokrata ellenzékben olyan egység tapasztalható, ami az Ausztria ellen folytatott véres háború kellős közepén egyáltalán nem létezett”. Bécs számára a birodalmon belül a magyarországi helyzet váltotta ki a legtöbb aggodalmat, a rablások számának jelentős növekedése is gondot okozott a kormánynak. Ayllon követ Madrid számára írt jelentésében is említi a híres betyár Rózsa Sándort, akinek a fejére vérdíjat tűzött ki a bécsi udvar. Az 1850-es években a bécsi udvar gondolkodására jellemző, hogy a magyar forradalmárok nevét ki sem ejtették, még a spanyol követ is úgy írt Kossuth Lajosról, hogy az „a bizonyos Személy”.

Az 50-es években a bécsi külpolitika irányítói Spanyolországra közömbösen tekintettek, aminek egyáltalán nem volt ellenséges színezete. A két állam közötti diplomáciai viszony nem volt hideg, csupán arról volt szó, hogy az osztrák külpolitika Spanyolországgal kiegyensúlyozott viszonyt kívánt fenntartani. 1856 áprilisában Madrid újabb instrukciókat küldött bécsi képviselőjének, melynek értelmében ismételten bővíteni kívánták az osztrák birodalom és a spanyol királyság közötti kereskedelmi kapcsolatokat, és felhívták a követ figyelmét, hogy

minden rendelkezésre álló eszközzel segítse a két állam közötti kereskedelmi forgalom növelését. A spanyol külügyek irányítói tájékoztatást kértek minden fontos újdonságról, szabadalomról, valamint spanyol árucikkek bécsi árváltozásairól. A követnek minden évben tömör összefoglalót kellett készítenie, amiben vázolniya kellett, milyen eszközökkel lehetne növelni az osztrák birodalom és a spanyol királyság közötti kereskedelmi forgalmat. Mindez azt is mutatja, hogy Madrid a két ország közötti áruszállítások volumenét akarta emelni, párhuzamosan azzal, hogy az ebből származó állami bevételek is növekedjenek. Mindezekre az is magyarázatul szolgálhat, hogy Spanyolországban éppen ekkor ért véget a két évig tartó felkelés, aminek leverése és az ország konszolidációja pénzügyi problémákat okozott. A spanyol vezetés esetleg mintaként tekintett a bécsi udvar politikai irányvonalára, ami alapján a hazai problémákra választ kerestek.

A negyedik fejezet, *A konfliktusok kora (1859–1861)* (95–133.) három év eseményeiből ad válogatást. Ebben az időszakban is Luis López de la Torre Ayllon a bécsi spanyol követ. A magyar emberekről alkotott véleménye igen ellentmondásos, leginkább sztereotípiákon alapul. A magyar nemest önteltnek, műveletlennek, a városi polgárságot a nemességnek alávetettnek, a magyar parasztot alapvetően lustának tartotta. Véleménye szerint a magyarokból hiányzik a munkaszeretet, és nincs meg a déli népek „józsánaga” sem. Ebből is látható, hogy a követ nem akarta vagy egyszerűen nem tudta megérteni a magyarországi belső erők mozgatórugóit, az általános politikai törekvéseket és a monarchia társadalmi rétegeinek egymáshoz való viszonyát. Úgy látta, hogy a sok különböző nemzetiségből álló birodalomban az összetartó erő, a legerősebb kapocs a Habsburg dinasztiához való ragaszkodás. Ebben a fejezetben olvashatjuk Ayllon beszámolóját 1860. március 15-i pesti diáklázadásról is, amit a követ a *Wiener Zeitung* cikke alapján készített. A spanyol követ tájékoztatta feljebbvalóit Báró Jósika Sámuel udvari kancellár és Gróf Széchenyi István haláláról, a Birodalmi Ta-

nács üléséről, ahol megvitatták a magyar diéta és az osztrák kormányzat viszonyát, Schmerling osztrák pozíciójának megerősödéséről, a magyarországi diéta és a császár konfliktusáról, az 1861 nyarán lemondott magyar miniszterek pótlásáról, Pálffy Móric magyarországi helytartóvá történt kinevezéséről is. Az osztrák kormány magyarországi szigorát, aminek a végrehajtója Pálffy altábornagy volt, még Ayllon is túlzottnak tartotta.

Az ötödik fejezet, *A kiegyezés felé (1861–1867)* (135–220.) a legtöbb dokumentumot tartalmazó rész, ami azt is mutatja, hogy a bécsi spanyol követ kiemelt fontosságot tulajdonított Bécs és Pest-Buda viszonyának. A korszakban Spanyolország állandó képviselője továbbra is Ayllon volt, aki nagy figyelemmel kísérte végig Ausztria és Magyarország 1867-es kiegyezéséhez vezető út fázisait, a Birodalom belső struktúrájának átalakítását.

Ayllon nagyon jól beszélt a német és a francia nyelvet, kitűnő kapcsolatokkal rendelkezett a bécsi udvarban. Spanyol viszonylatban a német és az osztrák ügyek egyfajta szakértője lett, ami magyarázatul szolgál arra a tényre, hogy hosszabb-rövidebb „intermezzókkal”, de háromszor töltötte be a bécsi követség vezetését, legutoljára 1858 szeptemberétől 1868 októberéig. A kötet ötödik fejezete teljes egészében az ő megfigyeléseit és az ezek alapján készített jelentéseit tartalmazza, ami alapján a spanyol külügy irányítói értékelték Magyarország és Ausztria viszonyának átalakulását. Beszámolóiból érzékelhető, abból a szempontból is nézte a Habsburg Birodalomban történő belső politikai változásokat, hogy annak mennyiben módosul szilárdsága és változik-e addigi külpolitikai irányvonala.

Ayllon részletes jelentéseket küldött Madrid számára Bécs és a magyar diéta között folytatott egyeztető tárgyalásokról. Recenziómban azonban nem szükséges elemezni az 1867-es kiegyezéshez vezető út fázisait, a dualista struktúra létrejöttnek feltételeit, hiszen ez a magyar történetírás számára már ismert. Ehelyett az alábbiakban arra hívom fel a figyelmet, ami Magyarország madridi megítélésében közre-

játszhatott, rögtön hozzátéve, hogy a vizsgált korszakban a spanyol kormányzat és Ayllon is Magyarországot a Habsburg Birodalom és monarchikus keretek között tudta elképzelni.

1864-ben Ayllon a magyar kérdés tekintetében azon az állásponton volt, hogy ez pusztán a „magyar arisztokrácia kérdése”, ami nem oldható meg másként, mint a „mindig is telhetetlen magyar arisztokrácia igényeinek kielégítésével vagy ennek teljes kiiktatásával”. 1867 júniusában is ugyan ezen véleményét ismétli meg a spanyol követ: „az egész magyar kérdés inkább az arisztokrácia, mintsem a nemzet függetlenségének kérdése”.

A követ 1865-ben Ausztria és Magyarország közötti megbékélésre utaló „jelekről” írt. 1861-es év óta, amikor a magyar országgyűlésen azon vitatkoztak, hogy „József császár megkaphatja-e a felség titulust”, 1865-ben már kedvező tendenciát látott Deák Ferenc és Eötvös József liberális pártjának Ausztria felé közeledésében, amit pozitív előjelként értékelt.

Ayllon Pesten részt vett Ferenc József magyar királlyá koronázásának ceremóniáján, amiről természetesen beszámolt küldött Madridba. Az ünnepségek a követet a középkori koronázásokra emlékeztették, s hozzátette „az ember úgy érzi, hogy valami keleti városba vetődött, s utólag elgondolkozva nem érti, hogy ama nagyúri fényűzés hogyan egyeztethető össze az 1848-as demokratikus törvények visszaállításának óhajával”. Fontosnak tartotta továbbá, hogy a koronázási ünnepségen Andrassy Gyula gróftól nagy örömmel fogadta a közönség. Magyarország és Ausztria kiegyezéséről kedvezően írt, abban az értelemben, hogy „Most már legalább a harcos radikalizmus is fegyvertelenebbé válik”. A Habsburg Birodalom belső strukturális változását nem értékelté úgy, hogy Bécs nemzetközi megítélése vagy hatalmi pozíciója lényegesen megváltozott volna.

A kötet harmadik nagyobb egységét a *Melléklet* képezi, ami tovább növeli a munka értékét. A Mellékletben kronológiai sorrendben megtalálhatóak az 1848 és 1868 közötti spanyol államminiszterek (akik a 19.

században a spanyol külügyeket is irányították) nevei és kinevezésük dátuma. Az olvasó ugyancsak a Mellékletből tájékozódhat a bécsi spanyol követség alkalmazottainak névsoráról, valamint a bécsi spanyol követek rövid életrajzából azt is megtudhatja, kik is voltak ők, korábban milyen megbízásokat teljesítettek. A kötetben kétféle tartalomjegyzék segíti az érdeklődő tájékozódását, az egyik a könyv elején található magyar nyelven, ami a fejezetcímeket tartalmazza az oldalszámok megadásával. A másik magyar és spanyol nyelven, kronológiai sorrendben a forrásokat sorolja fel, megadva azok levéltári jelzetét, pontos keltezését és a dokumentum rövid összefoglalását.

Összegzőképpen megállapítható, hogy *A magyar kérdés. Spanyol követi jelentések Bécsből, 1848–1868* című dokumentumgyűjtemény igen értékes nemcsak a magyar történettudomány, hanem az érdeklődő olvasó számára is. Az eredetileg spanyol nyelven írott követi jelentéseket Anderle Ádám, Babos Krisztina, Illikmann Anita, Palkovics Andrea fordították és jegyzetelték, és tették „fogyaszthatóvá” a magyar olvasóközönség számára. (A bevezető tanulmányt Anderle Ádám, a mellékletet Babos Krisztina készítette.) A kötet további, mélyebb vizsgálataokra, elemzésekre is inspirálhat. Például: 1. Hogyan alakult a korszakban a Bécs és Madrid közötti kereskedelmi forgalom, s ezt mennyiben segítette a spanyol, illetve az osztrák konzulok munkája. 2. Hogyan és mennyiben változott a magyar szabadságharc és a kiegyezés megítélése Spanyolországban. 3. Hogyan viszonyult a spanyol diplomácia Magyarországhoz 1868 után.

*

A Marosy iratok. Magyar királyi követség Madridban 1948–1957 című kötet lényegében a Magyar Országos Levéltár Bakach-Bessenyei György irathagyatékának Marosy Ferencre vonatkozó dokumentumait adja közre. Bakach-Bessenyei György 1948 és 1957 között a Magyar Nemzeti Bizottmány külügyi bizottságának vezetője volt, aki ebben a minőségében a New York-i székhellyel működő emigráns szervezet külképviseletét is megszervezte. A Nemzeti Bi-

zottmány madridi megbízottja Marosy Ferenc lett, aki jelentéseket és leveleket írt Bakach-Bessenyei György számára. A források 1947 és 1957 között datálódtak és legnagyobb részük magyar nyelven íródott. Az elvétele megtalálható spanyol nyelvű dokumentumok mellé a magyar fordítást is közölte a szerkesztő. Anderle Ádám a spanyolországi magyar emigrációra vonatkozó kutatásai során áttekintette a spanyol külügyi levéltár, a madridi Biblioteca Nacional és a barcelonai Biblioteca de Catalunya magyar vonatkozású anyagait is, amivel a Marosy iratok teljesebbé váltak.

Marosy Ferenc a két világháború közötti külügyi apparátus hivatásos munkatársa, majd diplomatája volt. Külföldön többször teljesített diplomáciai szolgálatot, majd 1943-tól zágrábi, egy évvel később pedig helsinki magyar királyi követként tevékenykedett. Nevét a Barcza György és Bakach-Bessenyei által szervezett Követi Komité tagnévsorában nem találjuk meg, később mégis jó kapcsolatban maradt a volt magyar diplomatákkal. 1946 áprilisában érkezett Madridba, ahol sajátos módon a magyar ügyek félélvonalos képviselője lett. 1949 márciusában hivatalosan vehette át a két világháború között működő magyar királyi követség épületét és levéltárát. Az a helyzet állt elő, hogy 1945-től Spanyolországban és Magyarországnak de jure nem volt diplomáciai kapcsolata, Marosy Ferencet viszont a spanyol külügyek irányítói de facto elismerték a magyar ügyek képviselőjeként. Bár neve nem szerepelt a madridi Diplomatique Corps listáján, a követség épületén továbbra is a Magyarország Királyi Követsége felirat állt, használhatta a volt királyi követség körpecsétjét, sőt az általa kiállított útleveleket néhány országban elismerték. Ezen lehetőséget kihasználva számos honfitársának állított ki passzust, jogsegélyszolgálatot és magyar érdekképviseletet is ellátott.

A bevezető tanulmány után a szerkesztő a forrásokat öt nagyobb egységbe csoportosította: 1. *A spanyol külpolitika: kitörés az elszigeteltségből* 2. *Bélpolitikai kérdések. A monarchia és a trónöröklés ügyei* 3. *Emigráns ügyek. 1947–*

1957 4. *A magyar forradalom. 1956–1957*
5. *A kelet-európai emigráció Hispániában.*

Ebből is látható, hogy a korszakra vonatkozóan a Marosy iratok keresztmetszetet nyújtanak Spanyolország bel- és külpolitikai változásairól, a magyar és a kelet-európai emigráció ügyeiről, az 1956-os magyar forradalom spanyol megítéléséről. A források értékét tovább növeli az a tény, hogy egy olyan ember benyomásait, napi tapasztalatait és megfigyeléseit tartalmazzák, aki korábban, hivatásos diplomataként állomáshelyéről is helyzetjelentéseket, elemzéseket készített.

A spanyol külpolitika: kitörés az elszigeteltségből (17–56.) című fejezet 1948 októberé és 1957 májusa közötti időszakban Marosy Ferenc „szemüvegén keresztül” mutatja be, hogyan tudott a nemzetközi szintéren a spanyol külpolitika pozíciókat szerezni. A szövetséges hatalmak a második világháborúban teljes győzelmet arattak a fasiszta Németország felett, aminek az lett az egyik politikai következménye, hogy Európában felerősödtek a demokratikus és baloldali erők. Ugyanekkor Franco kiépítette Spanyolországában az erősen jobboldali, korporatív alapon szervezett, az élet minden területére kiterjedő, állami beavatkozáson alapuló rendszerét. Mindezeknek jogi formába öntése az 1947-ben kiadott Állami Törvény kiadásával teljesedett be.

Franco rendszere 1945 után a nemzetközi viszonylatot tekintve szorult helyzetbe került. Az olasz és a német nemzetiszocialista rendszer bukása után az Egyesült Nemzetek Szervezete alakuló ülésén kizárta Spanyolországot a felvételből mindaddig, amíg Franco hatalmon van. 1948-ban csupán három országnak Portugáliának, Argentínának és Írországnak volt állandó diplomáciai képviselője Madridban, hét dél-amerikai államnak pedig missziófőnöke állomásozott a spanyol fővárosban.

Ahogy azonban a hidegháború körvonalazódott, úgy nőtt fokozatosan Spanyolország stratégiai jelentősége, ami természetesen földrajzi helyzetéből is adódott. Mindez kedvező lehetőséget kínált Spanyolország számára, hogy kitörjön a nemzetközi elszigeteltségből.

A vizsgált időszakban Madrid és Washington diplomáciai közeledésének első jele, hogy 1948 őszén Chan Gurney szenátor, az amerikai szenátus katonai bizottságának elnöke és kísérete Francóval megbeszélést folytatott. A találkozáson „Spanyolország nemzetközi helyzete és felfegyverzése került szóba”. Marosy úgy vélekedett a tárgyalásról, hogy a „semlegesség megőrzését meg fogják kísérteni” és a hangulatváltozást a spanyolok elsősorban „gazdasági előnyök kieszközölésére szeretnék kihasználni”, viszont a „katonai szempontok Madridot csak másodsorban érdeklik”. 1948 októberében, az amerikai látogatás után Artajo spanyol külügyminiszter sajtónyilatkozatban hangsúlyozta, hogy „Kezdetben semleges álláspontra fogunk helyezkedni [...] ha az orosz veszély idáig eljut, mindenki feyvert fog a védekezésre”. Azaz a spanyol külpolitika igyekszik minél hosszabb ideig megőrizni semleges státuszát, abban a pillanatban azonban, amikor a szovjet veszély esetleg közvetlenné válik, Spanyolország a nyugati hatalmak politikáját fogja támogatni. Tehát az ibér-félszigeti ország ha óvatosan is, de a szovjet rendszerrel szemben a nyugati demokráciák mellett foglalt állást.

Az 1940-es évek végétől Madrid és Washington kapcsolata tovább javult, és jellemzővé váltak „azok a hivatalos látogatások, melyek nap-nap után érkeznek az Egyesült Államokból”. 1949 szeptemberében Marosy jelentést tett az amerikai flottalátogatásról, valamint Franco és Conally admirális megbeszéléséről a Caudillo nyári rezidenciáján. 1950 júniusában D. Tomas Suner spanyol külkereskedelmi államtitkár Washingtonban aláírta az új spanyol-amerikai légi egyezményt, a Standard Oil pedig megnyitotta cartagenai olajfinomítóját. A koreai események felgyorsították a két ország közeledését: 1950 decemberében visszahívták az amerikai ügyvivőt és 1951 februárjában akkreditálták az új amerikai diplomatát. Az Amerikai Egyesült Államok Madridban immár nagykövetségi szinten képviseltette magát. Marosy ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy „az amerikai nagykövetségi állás betöltése azonnal követi a francia, angol és olasz nagykövet kiküldése”. Mindez azt je-

lentette, hogy míg korábban Washington elhatárolta magát a Franco-rendszerrel, most a körvonalazódó bipoláris világrend miatt elismerte a Spanyolországban fennálló politikai rezsimet. Bár Franco állama nem volt az Egyesült Nemzetek tagja, mégis a nagyköveti szintű képviselőt a két ország (amit követtek a nyugat-európai országok is) közötti reláció szorosabbra fonását jelentette. Ezzel a hispano-amerikai országokkal meglévő kapcsolat mellett a spanyol külpolitika atlanti pillére tovább izmosodhatott. A további közeledésre jellemző, hogy 1953 szeptemberében aláírták a katonai és gazdasági segítségnyújtási szerződést, amit Talbot amerikai légügyi államtitkár és Twining, a légi erők vezérkari főnökének látogatása követte. „A barátkozás gyorsuló ritmusára mutat az is, hogy spanyol részről 10 magasabb repülőtiszt most járja be az Egyesült Államok vendégeként az ottani légi intézményeket és ipartelepeket.”

Madrid és Washington közeledésének eredményeképpen a spanyol gazdaság az Economic Cooperation Administration (ECA) keretén belül 62 millió dolláros kölcsönben részesült. A gazdaság élénkítésére szánt összegből a különböző törlesztések miatt azonban csupán 4,5 millió dollár maradt. Marosy megjegyezte, hogy a „hitelösszeg tehát inkább csak elvi szempontból jelent haladást, gyakorlati gazdasági jelentősége vajmi csekély”.

A atlanti irány mellett a spanyol külpolitika irányítói a mozgástér további tágulását remélték az arab országokkal való barátság elmélyítésétől is. Ennek megerősítésének első jele volt, amikor 1949 szeptemberében Abdullah transzjordániai király hivatalos látogatást tett Spanyolországban. A király a Caudillo kíséretében ellátogatott La Coruña-ba, Madridba, Toledóba és Sevillába is. Jól érzékelté Marosy, hogy a korszakban „a spanyol külpolitika egyik fő pillére az izlám államokkal való barátság ápolása” volt.

A válogatás ezen fejezetéből az olvasó egyértelműen érzékelheti, hogy az 1950-es évek végére a spanyol külpolitika irányítói az atlanti és az arab pillérré alapozva törtek ki a nemzetközi elszigeteltségből. 1957-ben azonban a NATO-ba való belépés – Norvég-

gia vétője miatt – nem valósulhatott meg.

A második fejezetben az olvasó bepillantást nyerhet a belpolitikai kérdésekbe, a *monarchia és a trónöröklés ügyeibe* (57–74.). Az 1940-es években a spanyol alkotmány értelmében a csupán tanácsadói jogkörrel felruházott Cortest és a tartományi tanácsosokat a községi tanácsok elektori szavazattal választották meg. Az 1947-ben kiadott alkotmány referendum arról rendelkezett, hogy a községi választásokon csak a 21. életévét betöltött családfenntartóknak és a munkásszervezetek tagjainak van szavazati joga. Az 1948 novemberében tartott községi választásokat „nem kísérte zajos agitáció”. „A külföldi szemlélőt kétségtelenül megkapta a közönség általános apátiája és részvétlensége” – írta Marosy, majd hozzátette, hogy a „tényleges hatalom továbbra is szilárdan a regime kezében van”. Az 1951 tavaszán lezajlott barcelónai zavargás háttereként Marosy a fizetések és munkabérek alacsony voltát említi, de egy pillanatra sem vonja kétségbe, „hogy a közhatalom ne volna ura a helyzetnek”. Az uralkodó párton belüli bizonyos polarizálódás csak az 1950-es évek közepére vált érzékelhetővé, amit Juan Carlos királyi herceg Spanyolországba érkezése előzött meg. A 13 éves trónörökös „nem nyilvános iskolában iratkozik be, hanem magántanfolyamon fogja tanulmányait folytatni” – értesítette Marosy főnökét. Az extremadurái találkozó eredményeképpen Franco 1955. évi újévi beszédében határozottan állást foglalt az öröklés ügyében is: „El vagyunk határozva arra, hogy holnapunk a mánknak szülötte legyen, a törvényes szuccesszió révén”.

A királyi herceg jelenléte és Franco színvallása az öröklés kérdésében pártkörökben bizonyos „sürgést-forgást” indított el. Marosy 1956 júniusában írt helyzetjelentésében három csoportot említett, a Gil Robles vezetése alatt álló haladó katolikusokat, a konzervatív monarchistákat és falangét, amelyen belül megkülönböztette az arri- vista és a dinamikus falangista szárnyakat. Ez azonban egyáltalán nem jelentette a Caudillo hatalmának megingását, mivel „valamennyi fölött áll Franco, aki a hadsereg hűségére támaszkodik, a hatalom felé törtető

versengését páholyból nézi, és adott pillanatban saját autokrata elképzelése szerint hozza meg a döntést”.

Az emigráns ügyek 1947–1957 (75–116.) című fejezetben azokat a Marosy által írt dokumentumokat találjuk, amelyek a spanyolországi magyar emigrációval, illetve az ibériai országba látogató magyar emigránsokkal függnek össze. A fejezet időhatárai érthetően egybeesnek Bakach-Besseney Györgynek a Magyar Nemzeti Bizottmányban folytatott tevékenységével. A Nemzeti Bizottmány célja a teljes magyar emigráció összefogása és a külföldre menekült magyarság szellemi és anyagi érdekeinek a védelme volt. A Bizottmány exil kormányként kívánt működni (ami soha nem teljesült), és ennek megfelelően belső struktúrája is egy leendő államapparátus leképezése volt. A Külügyi Bizottság volt magyar diplomatákat kért fel arra, hogy képviseljék a Bizottmányt. Marosy, a Bizottmány madridi megbízottjaként 1949 májusában a következőket írta: „A spanyol kormány a háború utáni magyar kormányokkal diplomáciai viszonyban sosem állt, s ezért, midőn a volt követséget és irodaberendezést megbízásod alapján nekem rendelkezésemre bocsátotta”, Marosy úgy látta helyesnek, ha a „Legación Real de Hungría” feliratú körpecsétet használja. 1950 júliusában a spanyol kormány Marosy Ferencet de facto elismerte a magyar ügyek félhivatalos képviselőjének: „nemrég a spanyol külügyminisztérium részemre is kiállította a diplomáciai kar aktív tagjainak kijáró szabályos diplomáciai személyazonossági igazolványt [...] Csupán a diplomáciai vámmentesség kérdésében ragaszkodik a protokoll továbbra is ahhoz, hogy csupán de jure képviselteknek jár”. Marosy ebben a minőségében útlevelet és a személyazonosságot igazoló úgynevezett „Hazatérési Igazolványokat” állított ki. Ezzel kapcsolatban a spanyol külügyminiszter bizalmasának, Prat-nak félhivatalos álláspontja az volt, hogy „a spanyol kormánynak teljesen mindegy, kinek adsz útlevelet, abszolút nem avatkozik bele, ez tisztán magyar ügy”. Marosy számára problémát csupán az útlevél könyvek és az igazolványok száma okozott gondot. A régi útlevelek

meghosszabbításának Marosyra nézve akadálya nem volt, de vízumot csak Portugália, Olaszország, Svájc és egyes dél-amerikai országok adtak. Franciaország 1949 májusa előtt, a Spanyolországban kiállított vagy meghosszabbított útlevélre még adott betutazási engedélyt, ez időpont utániak esetében azonban már nem.¹ Marosy madridi statusából következően „az egész világon a Franco rezsim volt az első, mely a MNB-t de facto elismerte”.

Marosy a magyar ügyek képviselőjeként ellátta magyar honfitársainak az érdekképviseletét is. Amit jól jellemez a Grossmann-ügy: Grossmann József kereskedőt beperelte a háziura, azon az alapon, hogy mint magyar állampolgár nem élvez reciprocitást, ezért nem terjed ki rá a lakbérrogzító törvény. A precedens értékű perben Marosy sikert ért el, amelynek során azon a jogi alapon állt, hogy az 1925-ben kötött magyar–spanyol barátsági és kereskedelmi egyezményt nem mondták fel, így a magyar állampolgárokra is vonatkozik a jogegyenlőség elve. Mindez arra is mutat, hogy Magyarország és Spanyolország között a kapcsolatok rendezetlenek voltak, ami a fel nem mondott barátsági egyezményben is megmutatkozott, annak ellenére, hogy a második világháború után a két ország még diplomáciai kapcsolatban sem állt egymással.

A Spanyolországba érkező magyar emigránsoknak is segítséget nyújtott Marosy. 1948 őszén, Barcelonába érkező 25 család, majd egy évvel később a Bakach-Besseney által kijelölt 25–30 személy bebocsátása ügyében járt el a spanyol külügyminisztériumban. Munkáját nehezítette, hogy Spanyolországban nem működött az IRO (ENSZ Nemzetközi Menekültügyi Szervezete), mint más nyugat-európai országban, így ellátásukat Marosy nem tudta megoldani. Azért sem, mert a nyugat-európai országokhoz képest Spanyolországban ala-

¹ Mindehhez hozzá kell tenni, hogy Bartheldi Tibor, a Nemzeti Bizottmány lisszaboni képviselője Salazar kormányától ugyancsak megkapta a volt Magyar Királyi Követség épületét és irattárát, de arra nincs forrásunk, hogy Bartheldinek lett volna útlevél kiállítási joga.

csonyak voltak a reálbérek: „Családos egyetemi tanár 20 év után 1.200 P fizetést kap, (30 \$) amikor létminimum 5.000 P”. Marosy beszámolt arról is, hogy a „Vichy franciák, náci németek, olasz páriák éhbérért minden stachanovista élharcost és egyetemi tudóst vernek”. Az ibér-félszigeti országba érkező magyaroknak nyújtott segítség leginkább a „vízum nélkül érkezett foglyok szabadításával telik”, akik később „írnak, hogy segítsem őket vissza a börtönbe”. Ebből is kitűnik, hogy azok a magyarok, akiknek nem állt rendelkezésére megfelelő tőke, nagyon nehezen tudtak gyökeret eresztetni a gazdasági problémákkal küzdő Spanyolországban.

Ebben a fejezetben olvashatunk Habsburg Ottó tevékenységéről is, aki kapcsolatait felhasználva, utazásai során hívta fel a nemzetközi figyelmet Magyarországra. Többször látogatott Spanyolországba, ahol találkozott a külügyminiszterrel, Francóval és a spanyol királyi család tagjaival. Marosy meleg hangon írt Habsburg Ottóról, ami azt mutatja, hogy a külföldi magyarság utazó nagykövetének, a magyar érdekek képviselőjének is tekintette.

A madridi magyarság számon tartotta az otthoni ünnepeket, így március 15-ét a követség épületében, „bensőséges hangulatban” évente megünnepelte, a „kolónia tagjai társadalmi, párt és felekezeti különbség nélkül úgyszólván teljes számban megjelentek, azonkívül szép számmal voltak átutazó magyarok is”. A külföldi magyar egyetemi hallgatók, akiknek szervezete a Katholikus Magyar Diákszövetség volt, 1955-ben Madridban tartotta éves, rendes találkozóját, hogy „megvitassák az időszerű kérdéseket, számot adjanak egymásnak a végzett munkáról és leszögezzék irányelveiket a jövőre”. Marosy szervező munkájának eredményeképpen Madridban egy magyar nyelvű rádióadás is elindult, ahol Vaszary János és Muráti Lili játszottak kiemelkedő szerepet.

A magyar emigráció tagjai közül többen tettek látogatást Spanyolországban. A Habsburg család tagjain kívül Marosy említett a volt diplomata Wettstein János, Horthy István özvegye, Edelsheim Gyulai Ilona, a katona, Kisbarnaki Farkas Ferenc,

a politikus, Közi Horváth József jelenlétééről, valamint ifj. Horthy Miklós volt titkára, Ónody Dezső és a volt miniszterelnök, Kállay Miklós elhalasztott utazásáról is. A Marosy iratokból azonban a magyar emigráció megosztottsága is kitapintható. A Magyar Nemzeti Bizottmány célja ugyan az egész magyarság összefogása volt, a vezetésen belül mégis személyes ellentétek uralkodtak. A spanyolországi magyar kolónia nemcsak a Bizottmánynon belüli konfliktusok miatt nem volt egységes, hanem a Habsburg és a Horthy családhoz fűződő viszonyuk miatt sem.

A magyar forradalom 1956–1957 (117–152.) című fejezet 1956. október 26-tól 1957. október 24-ig követi nyomon a Magyarországon zajló eseményeket. A dokumentumok különlegességét jelenti, hogy a magyar forradalmat spanyol szemszögből is láthatjuk. 1956 októberében Habsburg Ottó felkérte Marosy Ferencet, hogy továbbítsa szuggesztíóját a spanyol kormányhoz, amelyben Spanyolország segítségét kérte az ENSZ-ben az orosz beavatkozás ellen. Október végén Madridban a 20 perces magyar rádióadásokat jelentősen megemelték, a Spanyol Vöröskereszt gyűjtőakcióba kezdett a magyar forradalmárok megsegítésére, a magyar kolónia pedig két nap alatt 4000 dollár pénzsegélyt adott össze. Az októberi eseményekre a spanyol kormány azonnal reagált, a miniszterelnökséget vezető Luis Carrero Blanco Marosynak 100 000 önkéntest ajánlott fel, akiket Magyarországon lehetne bevetni. 1956. november 4-én Habsburg Ottó felkérésére Marosy levelet intézett Francisco Franco generalisszimuszhoz, amiben a segítséget kértek egy páncéltörő fegyvereket szállító repülőgép ügyében, ami Magyarországon szállt volna le. A magyar forradalom leverése után Franco újévi beszédében hangsúlyozta Magyarország bátorságát, illetve „szégyennek” minősítette a nyugati világ tehetetlenségét a magyar eseményekkel kapcsolatban. Ugyanekkor Stuttgartban összeült „Forradalmi Tanács” elítélte a Nemzeti Bizottmánynak Spanyolországgal meglévő kapcsolatát, ami jól mutatja az 1945–47-es és az 1956-os magyar emigránsok között kibontakozó ellentéteket.

1957 júliusában Marosy arról a benyomásáról értesítette Bakach-Besseneyt, hogy Habsburg Ottónak „kellemes volna, ha függetlenül magamat a MNB-től és kizárólag az ő rendelkezésére állnék”. De ez az elképzelés egyáltalán nem felelt meg Marosy gondolkodásának. Három hónappal később azonban, Marosy arról értesült, hogy Bakach-Besseney már nem látta biztosítottnak helyét a Bizottmányban, ezért a követség fenntartását Habsburg Ottó segítségével más forrásból volt kénytelen megoldani. Későbbi levelében Marosy hozzátette „minthogy spanyol viszonylatban semmi sem változott, munkám úgy folyik tovább, mint eddig”. Az 1956-os magyar forradalom és annak leverése Magyarországról egy új emigrációs hullámot indított el. A személyes konfliktusoktól amúgy sem mentes Nemzeti Bizottmány vezetésében pedig személycserék történtek és bizonyos balrafordulás volt megfigyelhető. Az amúgy sem egységes külföldi magyarság tovább polarizálódott, s a határvonalakat a politikai pártállás, a Habsburg és a Horthy családhoz fűződő viszony, a volt társadalmi pozíció, illetve most már az országot 1956 előtt és után elhagyók között is meg lehetett húzni.

A kelet-európai emigráció Hispániában (153–214.) című válogatás Marosy Ferenc levelei alapján keresztmetszetet ad az olvasó számára a román, lengyel, bolgár, orosz, ukrán és jugoszláv emigráció spanyolországi tevékenységéről.

A kelet-európai emigráció ügyei (155–176.) című alfejezetben olvashatunk arról, hogy Spanyolország több termék esetében behozatalra szorult, aminek egy részét a vasfüggöny mögötti országokból kívánta megvalósítani. Az ibér-félszigeti országban nagy igény volt a műtrágya, repülőgépmotorok és gépipari termékek iránt. Az 1950-es évek elején Franco államának külkapcsolatait az elszigeteltség jellemezte, ami bizonyos mértékig magyarázatot ad Spanyolország és a közép-kelet-európai országok közötti kereskedelmi kapcsolatok felvételére. Hozzá kell tenni, hogy a szovjet ellenőrzés alatt lévő közép-kelet-európai országokat – így Magyarországot is – nemzetközi téren ugyancsak az elszigeteltség jellemezte. Ezen

országok számára a külpolitikai mozgáster bővítését a kulturális és a gazdasági diplomácia jelenthette. Természetesen a nemzetközi kereskedelmi forgalom növelésének igénye mindkét részről hozzájárult a kereskedelmi kapcsolatok újrafelvételéhez. 1958 januárjára a spanyol és a magyar megbízottak közötti tárgyalások eredményre vezettek, és a két fél egy árucserre egyezményben állapodott meg.

Ugyanebben az alfejezetben olvashatjuk, hogy 1953 októberében a „Centro Europeo de Documentacion” (CED) Madridban tartotta ülését, ahol Franciaország, Németország, Ausztria, Olaszország, Hollandia, Belgium, Svájc és Svédország képviselői mellett felszólalt Habsburg Ottó, valamint a román és lengyel képviselők és Marosy Ferenc is. Marosy kiemelte, hogy „Ottó kir. herceg hivatalos részről különös figyelemben részesült. Franco a külföldi vendégek bemutatkozása alkalmával külön kihallgatáson fogadta, Artajo kül- és Ruíz Jiméneez közoktatásügyi miniszter pedig egy ebédet adtak a kongresszus résztvevői tiszteletére, amikor Őfensége volt az ünnepi szónok”. Egy évvel később a CED Santanderben ülésezett, ami „Ottó fhg. személyes sikerét jelentette”. „Ez a szervezet tudvalevőleg Ottó kir. hg. irányítása alatt áll, és különböző nyugat-európai államok keresztény közéleti elitjének együttműködését igyekszik előmozdítani a spanyol kormány támogatásával.”

A román emigráció (177–190.) című alfejezet válogatásából kiténik, hogy Marosy nagy figyelmet szentelt Nicolas román királyi herceg spanyolországi utazásainak. Az a véleménye, hogy Nicolas a román politikai emigráció vezetője kíván lenni, és ebben a minőségében ki akarja eszközölni a madridi kormánynál, hogy a madridi román képviselőt de facto elismerjék. Marosy hozzátette azt is, hogy „a román emigráció dzsungeljeiben nem könnyű kiigazodni”, de két fő csoportot élesen el lehet különíteni, a Miguel király kóré tömörülőket és Nicolas herceg híveit.

A lengyel emigráció (191–198.), *A bolgár ügyek* (199–206.), *Orosz, ukrán és jugoszláv témák* (207–214.) című alfejezetek zárják

a kötetet. Spanyolországban a lengyel emigrációnak ugyanúgy, mint a magyarnak volt félhivatalos képviselője – Potocki gróf személyében. A rendelkezésre álló iratokból kitűnik, hogy Marosy és Potocki napi kapcsolatban álltak egymással. A lengyel emigrációban is tetten érhető a széthúzás, de ennek ellenére Potocki „a kontinuitás jogán magát továbbra is a lengyelség hivatott képviselőjének tekinti Madridban”.

Spanyolország a második világháború után otthont adott az európai uralkodó dinasztiák sarjainak, a bolgár, jugoszláv, orosz uralkodók leszármazottainak. Habsburg Ottó madridi látogatásai során többször találkozott Simeon bolgár királlyal, Péter jugoszláv királlyal és a Wladimiri nagyherceggel. Személyes kapcsolataikat is felhasználva a volt uralkodó dinasztiák tagjai törekedtek arra, hogy a különböző nemzetségű emigrációkat összefogják és valamiféle közös álláspontot alakítsanak ki.

A Marosy iratokat feldolgozó kötet alapos, minden részletre kiterjedő szerkesztői munkát tükröz. A recenzensnek így csupán egyetlen apró megjegyzése van: a 96. oldalon lévő lábjegyzetben Baján Artúr nem a madridi, hanem a lisszaboni királyi követiség irattárát kezelte.

A Marosy iratok méltán kelthetik fel nemcsak a magyar, spanyol hanem a környező országok történészeinek az érdeklődését is. Annál is inkább, mert az emigrációkutatás lehetőségei túlmutatnak a történetész érdeklődésének határain. A kötet szerkesztett dokumentumok további kutatásokra, elemzésekre is sarkalhatnak, mivel a második világháború utáni kelet-európai emigrációkutatás számos új eredményre vezethet.

Sáringér János